

Alkoholizm w rodzinie w projekcji rysunkowej dzieci.

Coraz częściej we współczesnym świecie mówi się o fizycznych i psychicznych przyczynach alkoholizmu, wpływie, jaki wywiera na środowisko szczególnie na dzieci pochodzące z tych rodzin.

Według Podkomitetu Ekspertów do Spraw Alkoholizmu Światowej Organizacji (WHO), alkoholizm to „wszelki sposób picia, który wykracza poza miarę tradycyjnego i zwyczajowego spożycia albo po ramy obyczajowego, przyjętego w całej społeczności picia towarzyskiego, bez względu na czynniki etiologiczne, które do takiego zachowania prowadzą i niezależnie od zakresu, w jakim te czynniki etiologiczne zależą, od dziedziczności oraz nabytych wpływów fizjologicznych metabolicznych.”

Rodzina stanowi system wzajemnych interpersonalnych powiązań i oddziaływań, jest rzeczą oczywistą, że zachowanie obojga rodziców ich stany psychiczne wywierają określony wpływ na dziecko, które w gruncie rzeczy jest bezbronne.

Specyfika patologicznych oddziaływań w rodzinie z problemem alkoholowym przejawia się m.in. w funkcjonowaniu szczególnych zasad postępowania. Najbardziej powszechne są:

- zasada „nie mów”, dziecko taki komunikat otrzymuje od dorosłych (niekoniecznie wypowiedziany głośno i słownie) w związku z nadużywaniem alkoholu. Dziecko ze strachu i wstydu zaprzecza istniejącym problemom, co pogłębia jego samotność i bezradność. Nie mówi, żeby nie denerwować, nie zostać uderzonym lub pobitym. Stosowanie się do tej zasady uczy dziecko kłamać, prowadzi do izolacji i samotności.

- zasada „nie ufaj”, zasada ta wymaga od dziecka, aby nikogo nie darzyło zaufaniem, ponieważ ufając może narazić się ponownie na doznanie krzywdy.

- zasada „nie odczuwaj”, przez trudne sytuacje, przerażające uczucia, dziecko znieczula się. Uważa, że lepiej będzie stłumić złe uczucia np. cierpienie, strach, wściekłość czy nienawiść niż je przeżywać, tym bardziej, że niektórym nie jest w stanie sprostać.

Dzieci z rodzin z problemem alkoholowym przyjmują również specyficzne role będące formą przystosowania się do patologicznie funkcjonującego systemu. Należą do nich:

- bohater rodziny- to dziecko, które przejmuje całą odpowiedzialność za chorobę rodzica. Dziecko to próbuje perfekcyjnie wykonywać swoje obowiązki. Przekraczające jego siły obowiązki, którym nie zawsze może podołać sprawiają, że często doświadcza uczucia wstydu, zawodu, niezadowolenia z siebie i lęku przed niedoskonałością. Pomimo wyrazów uznania kierowanych do niego przez członków rodziny, jego poziom lęku i deprawacji jest wysoki.

- koziół ofiarny- jest zazwyczaj przedmiotem silnej krytyki ze strony rodzeństwa, obojga rodziców i osób pełniących rolę autorytetów, co pociąga za sobą rozwój negatywnego obrazu własnego „ja”, przekonanie typu „nie jestem nic wart”.

- „niewidzialne dziecko”- dziecko takie rezygnuje z własnych potrzeb, schodzi wszystkim z drogi, staje się jakby „niewidzialne”. Jest samotne i zamknięte w sobie. Przed chaosem i awanturami w domu ucieka w świat marzeń. Niewiele wymaga od rodziny i minimalnie korzysta z jej wsparcia. Ma swój własny świat fantazji wspomagasz marzeń, przepełnione jest uczuciami przerażenia i smutku. Alienowanie się umożliwia mu zaspokojenie potrzeby akceptacji wspomagasz przynależności.

- „wspomagacz” – dziecko to przyjmując postawę opiekuńczą, chroni pijącego rodzica przed skutkami uzależnienia, np. chowa kluczyki od samochodu w obawie przed wypadkiem czy wylewa alkohol itp.

- „maskotka”- traktowana jest przez wszystkich jak ktoś delikatny, niedojrzały i wymagający troski. Maskotki oddelegowane zostają przez rodziny do bycia szczęśliwym – za wszelką cenę. Dzieci te są bardzo wrażliwe i wyczulone na najslabsze nawet sygnały zwiastujące konflikt, starają się je rozładować. Ich najsilniejszą bronią jest rozśmieszanie i zagadywanie innych. Od bardzo wczesnych lat dziecko uczy się, że jego błaznujące zachowanie rozładowuje atmosferę, a przy okazji zwraca też uwagę całej rodziny na jego osobę. Dziecko uczy się cały czas mieć dobry humor, bez względu na uczucia danej chwili bez względu na to czy odczuwa ból, smutek czy cierpienie, a takie uczucia bardzo często mu towarzyszą.

Jakie mogą wystąpić zaburzenia osobowości u dzieci z rodzin alkoholowych?

Zaburzenia osobowości są różne i niestety trwałe, ma na nie wpływ kilka czynników m.in. stosunku dorosłych do dzieci, wieku dzieci, ogólnego zdrowia oraz indywidualnych możliwości osobowościowych.

Destrukcyjny wpływ nadużywania alkoholu przez rodzica (rodziców) odzwierciedla się też w zaburzeniach rozwoju psychofizycznego. Mając niezaspokojone potrzeby psychiczne dziecko wytwarza mechanizmy obronne, które przejawiają się w różnych formach zachowań. U dzieci alkoholików można zaobserwować specyficzne stany przybierające postać skrajnej bierności, niechęci do działania i wszelkich form aktywności charakterystycznych dla dzieci w danym okresie rozwojowym, brak wszelkich kontaktów społecznych, zarówno z dorosłymi jak i rówieśnikami.

Inną formą zaburzeń w zachowaniu jest nadmiernie rozwinięta reakcja imitacji. Naśladownictwo, modelowanie i identyfikacja z naturalnymi mechanizmami osobotwórczymi odgrywającymi ważną rolę w procesie socjalizacji dziecka.

Niestety dla dzieci alkoholików modelami do naśladowania stają się częściej postacie przejawiające zachowania antyspołeczne.

Najczęstszymi przejawami zaburzeń u dzieci i młodzieży są: używanie wulgarnego słownictwa, występki chuligańskie, drobne kradzieże, włóczęgostwo, a także palenie papierosów, spożywanie alkoholu, używanie środków narkotycznych, patologiczne zachowania seksualne itp.

Jedną z najczęściej obserwowanych form zachowania się dzieci z rodzin alkoholików jest nadpobudliwość psychoruchowa. Od najmłodszych lat dzieci te odznaczają się niepokojem ruchowym, brakiem umiejętności celowego działania, impulsywnością, dekoncentracją uwagi. Zaburzeniom tym towarzyszą zwykle rozdrażnienie, labilność emocjonalna, gwałtowne zmiany nastroju a niekiedy agresywność i negatywizm.

Badania zostały przeprowadzone w jednej z lubelskich szkół podstawowych. Zbadanych zostało 50 uczniów klas II, III, IV, po rozmowie z pedagogiem i wychowawcami klas zostały wskazane osoby pochodzące z rodzin alkoholowych. Do badań wykorzystane zostały kartki A4, kredki ołówkowe. Podczas wykonywania pracy przez dzieci prowadzone były z nimi rozmowy kierowane na temat pracy.

Patrycja 9 lat jest jedynaczką pochodzi z rodziny alkoholowej pełnej. Na rysunku bardzo widoczna jest dewaloryzacja obojga rodziców. Narysowała ich na czarno nie używając żadnych innych kolorów. Z kolei sobie narysowała niebieskie spodnie i czapkę, przez co chce powiedzieć, że potrzebuje miłości, ciepła, bezpieczeństwa i zrozumienia. Siebie narysowała w rogu kartki oznaczającym wodę, według M. Braun Gałkowskiej „, ma mówić o zajęciu się sobą, zatrzymaniu w rozwoju, regresji”. Prawdopodobnie najchętniej wróciłaby do czasów, kiedy rodzice opiekowali się nią, kiedy czuła się kochana. Na rysunku Patrycji można zauważyć wolna przestrzeń prawej strony, a zazwyczaj prawa strona w technice projekcyjnej interpretowana jest jako mowa o przyszłości i aktywności. Być może dziewczynka liczy na „lepsze jutro”. Na rysunku waloryzacja siebie.

Paulina 10 lat pochodzi z rodziny alkoholowej rozbitej. Jak widać na rysunku zdecydowanie dewaloryzuje ojca, narysowała go w czarnych barwach co świadczy o negatywnych uczuciach, które żywi do niego. Z kolei matkę narysowała na fioletowo, a według M. Braun Gałkowskiej barwa ta (...) wyraża tendencje przeciwstawiania. Symbolizuje niezdecydowanie, wahanie, gotowość do kontaktów niezobowiązujących. Do namalowania siebie najczęściej użyła koloru czerwonego, co oznacza, że może przejawiać zachowania agresywne. Na rysunku dłoni nie ma tylko Paulina, co prawdopodobnie oznacza, że brak jej kontaktu emocjonalnego rodziną.

Daniel lat 9 pochodzi z rodziny alkoholowej. Mieszka z dwiema siostrami i rodzicami, warunki mieszkaniowe są przeciętne. Podczas przeprowadzenia wywiadu z chłopcem, nie chętnie odpowiadał na zadawane pytania, świadczy to o tym, że ma problemy z uzewnętrznianiem swoich emocji. Chłopiec jest zamknięty w sobie i nie chce mówić o sytuacji rodzinnej. Daniel rysując swoją rodzinę naciskał mocno kredkę, pojawiło się również dużo grubych kresek, co świadczyć może o silnym napięciu. Dewaloryzuje ojca, jednak maluje go w kolorze niebieskim, chłopiec potrzebuje od niego akceptacji, miłości i poczucia bezpieczeństwa. Jedną z sióstr przedstawił w czerwonych barwach być może przejawia on agresję w stosunku do niej. U ojca i jednej z sióstr brak jest dłoni, co może świadczyć o słabej więzi emocjonalnej.

Dorota lat 10 pochodzi z rodziny alkoholowej pełnej. Mieszka z rodzicami i dwojgiem rodzeństwa. Warunki mieszkaniowe są słabe. Widoczna jest dewaloryzacja ojca, przedstawiony został w czarnych barwach, dziewczynka żywi do niego negatywne emocje. Natomiast matka jest waloryzowana, przedstawia ją w niebieskiej bluzce co może świadczyć o tym, że otrzymuje od niej dużo ciepła, miłości i akceptacji lub oczekuje tego od niej. Postacie dzieci wyglądają jakby były pozostawione same sobie. Najprawdopodobniej rodzice nie są zaangażowani w wychowywanie ich. Dorota umieściła swoją rodzinę z lewej strony co według M. Braun Gałkowskiej oznacza „ przeszłość i bierność”. Z prawej strony pozostawiona została pusta biała przestrzeń, mówiąca o tym, że dziewczynka nie chce dopuścić do świadomości swojej sytuacji rodzinnej.

Maciek lat 10, pochodzi z rodziny alkoholowej pełnej, oboje rodzice są alkoholikami. Rysunek Maćka jest ubogi w formę i treść. Narysował z lewej strony siebie i siostrę, ta ćwiartka kartki zwana jest powietrzem i rysowanie w tym miejscu zdaniem Braun Gałkowskiej oznacza bierność życiową oraz brak odwagi do działania. Rodzeństwo jest na rysunku bardzo blisko siebie, jednak nie widać ich dłoni, czyli ten kontakt nie jest do końca dobry. Chłopiec na swoim rysunku użył dużo czerwonego koloru, co mówi o agresji zarówno w stosunku do siebie jak i do ogółu. Pusta przestrzeń, która zauważamy po prawej stronie, może mówić o problemach wypartych, stłumionych oraz o sprawach, których nie chcemy dopuścić do świadomości. Chłopiec pozostawiając białą przestrzeń być może chciał zapomnieć, choć na chwilę o problemach rodzinnych, czyli alkoholizmie rodziców.

Na rysunku chłopiec waloryzuje siostrę, jest dla niego ważna, natomiast dewaloryzuje rodziców nie umieszczając ich na swoim rysunku.

Po przeprowadzeniu badań z wykorzystaniem techniki projekcyjnej i po rozmowach wychowawcami, pedagogiem oraz osobami ze środowiska dzieci, można stwierdzić, iż na rysunku przedstawiają faktyczną sytuację rodzinną. Treść rysunków, wstępujące na nich elementy graficzne, ich symbolika wykazała, w jaki sposób dziecko postrzega siebie, jaki ma stosunek do rodziców reszty rodziny.

Nadużywanie alkoholu przez rodziców niekorzystnie wpływa na warunki rozwojowe dzieci, wywołuje zaburzenia emocjonalne. W rodzinach alkoholowych występuje zwykle duży dystans między rodzicami a dorastającymi dziećmi, co im utrudnia wejście w środowisko ludzi dorosłych. Niekorzystna sytuacja wychowawcza w rodzinie wpływa niestety niszcząco na kształtowanie się osobowości i dążeń dziecka.

dr Marta Markiewicz

Szkoła Podstawowa nr 27

im. M. Montessori w Lublinie